

VEGASTADEN Detaljplan 1 med tilläggsområden

Kolartorp 1:186, 1:8, 7:1; Täckeråker 1:10, 2:12, 2:62; Hermanstorp 1:1, 2:1
Haninge kommun, Södermanland

Frivillig arkeologisk utredning, etapp 1

Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2193

Cecilia Lindblom

VEGASTADEN Detaljplan 1 med tilläggsområden

Kolartorp 1:186, 1:8, 7:1; Täckeråker 1:10, 2:12, 2:62; Hermanstorp 1:1, 2:1
Haninge kommun, Södermanland

Frivillig arkeologisk utredning, etapp 1

Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2193

Cecilia Lindblom

Arkeologikonsult
Box 466
194 04 Upplands Väsby
Tel 08-590 840 41
Fax 08-590 721 41
www.arkeologikonsult.se

Sammanfattning

Arkeologikonsult har utfört en frivillig arkeologisk utredning etapp 1 på fastigheterna Kolartorp 1:186, 1:8, 7:1; Täckeråker 1:10, 2:12, 2:62 samt Hermanstorp 1:1, 2:1, Österhaninge socken, Södermanland, i syfte att identifiera eventuella oregistrerade fornlämningar. Arbetet omfattade kart- och arkivstudier samt inventering i fält. Inom utredningsområdet fanns sedan tidigare två registreringar i FMIS (Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister). Vid utredningen påträffades inga okända fornlämningar eller indikationer på förhistorisk bosättning i området.

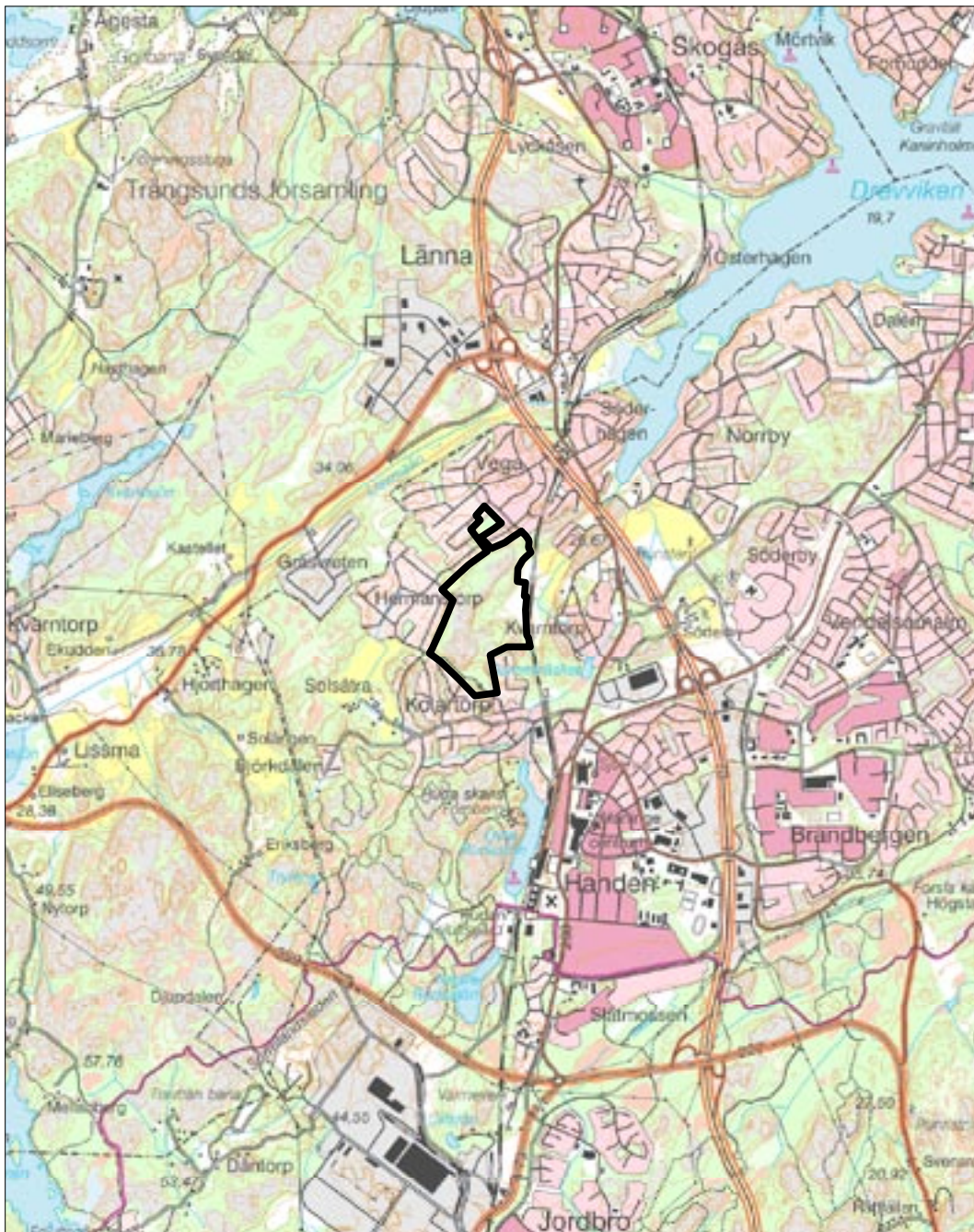

Fig. 1 Utredningsområdet markerat på Terrängkartans blad 10I SO. Skala 1:50 000.

Innehållsförteckning

Inledning.....	6
Utredningsområdet.....	6
Fornlämningsbild, kulturhistoria och tidigare antikvarisk verksamhet...6	
Genomförande.....	11
Utredningsresultat.....	11
Sammanfattande utvärdering.....	12
Referenser.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter.....	14

Inledning

På uppdrag av Togo Danielsson Byggnads AB har Arkeologikonsult genomfört en frivillig arkeologisk utredning etapp 1 på fastigheterna Kolartorp 1:186, 1:8, 7:1; Täckerråker 1:10, 2:12, 2:62 samt Hermanstorp 1:1, 2:1, Österhaninge socken, Södermanland (fig. 1). Utredningsområdet ägs av Togo Danielsson Byggnads AB och är en del av ett större område som planeras att utvecklas de närmsta åren. Planbyggnadsområdet benämns Vegastaden. Exploatören har för avsikt att utveckla fastigheterna för byggnation av hus för både bostäder och kommersiell verksamhet samt vägar in i området. Haninge kommun har i september 2006 godkänt det planprogram som lagts fram. Fältarbetet utfördes under en och en halv dag i mars 2008 av två arkeologer från Arkeologikonsult.

Syftet med den frivilliga arkeologiska utredningen etapp 1 var att undersöka förekomsten av fasta fornlämningar och kulturhistoriska miljöer inom exploateringsområdet.

Utredningsområdet

Utredningsområdet omfattar delar av åtta olika fastigheter (Kolartorp 1:186, 1:8, 7:1; Täckerråker 1:10, 2:12, 2:62; Hermanstorp 1:1, 2:1) som är belägna invid pendeltågslinjen mellan Stockholm och Nynäshamn, mellan stationerna Handen och Skogås. Strax norr om utredningsområdet ligger Drevviken och söder därom Övre Rudasjön. Denna del av Södermanland karaktäriseras av ett sprickdalslandskap med branta skogsbeklädda höjdparter med morän och hållmark och mellan dessa låglänta dalgångar med sedimentära jordarter, framför allt lera.

Utredningsområdet domineras av en höjdstreckning, som på sina platser är mycket brant. Höjdnivåerna varierar stort mellan ca 26-75 m.ö.h. De högsta partierna är belägna i sydväst. Mängder av stora flyttblock, renslipade hållar, en del jättegrytor och urholkade bergssidor vittnar om den senaste istiden. Den största delen av ytan är bevuxen med skog, framför allt barrträd. Uppe på höjdstreckningen finns en del sankta områden mellan högre partier som samlar på sig vatten. I den östra delen av utredningsområdet finns en lägre belägen större yta som är flack. Denna har brukats ända in på 1900-talet. Idag är delar av denna bevuxen med relativt tät granskog, medan delen närmast järnvägslinjen är öppen mark. Denna yta är en del av en dalgång som leder till Drevviken i nordöst. Utredningsområdet gränsar till bebyggelse i norr, väst och söder samt mot betesmark i öster, vilken också ingår i samma planbyggnadsområde (Vegastaden). Förutom en mindre grusad gångväg i dalgången i öst, finns endast en bilväg i söder (Hermantorpsvägen). Bortsett från någon enstaka tomt i söder och norr är ytan obebyggd.

Fornlämningens bild, kulturhistoria och tidigare antikvarisk verksamhet

Inom utredningsområdets gränser finns sedan tidigare två registrerade lämningar i FMIS (Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister).

-Österhaninge 312:1. Övrig kulturhistorisk lämning. Tresidig naturbildning av stenar i storleken 0,2-0,5 m. Sidorna ca 4 m långa.

-Österhaninge 96:1. Övrig kulturhistorisk lämning. Vägbank på ömse sidor om järnvägslinjen som delar sig i två i NV. 3-4 m bred och ca 2 m hög.

Den antikvariska verksamheten i utredningsområdet begränsar sig till tidigare fornminnes-

inventeringar samt en utredning (etapp 1 och 2) längs järnvägslinjens sträckning med anledning av en breddning av Nynäsbanan (Granath-Zillén 1992). Vid denna påträffades den ovan nämnda vägbanken (Raä 96:1), vars västra ände sträcker sig in i det aktuella området.

Även om själva utredningsområdet är tomt på fasta fornlämningar finns det i närområdet ett flertal lämningar från både förhistorisk och historisk tid (se fig. 2). Dessa är framför allt koncentrerade till ett område närmre Drevviken i norost och runt Söderby i öster. Där finns lämningar efter flera gravfält och bytomter, men även runstenar och ensamliggande gravar. De geografiskt närmast belägna lämningarna utgörs av en bytomt (Raä 260:1) samt några intilliggande "stensättningsliknande lämningar" (Raä 324:1, 325:1). Dessa ligger strax öster om det aktuella området. Väster och söder om utredningsytan är det nästan tomt på registrerade lämningar och de som finns är till viss del tveksamma som t.ex. ett par s.k. "fornlämningssliknande lämningar" (Raä 343:1, 344:1). En fornborg vid namn Ruda Skans (Raä 318:1) är belägen intill Övre Rudasjön i söder. De flesta av ovan nämnda lämningar i form av gravfält, bytomter etc. torde kunna dateras till järnålder och historisk tid.

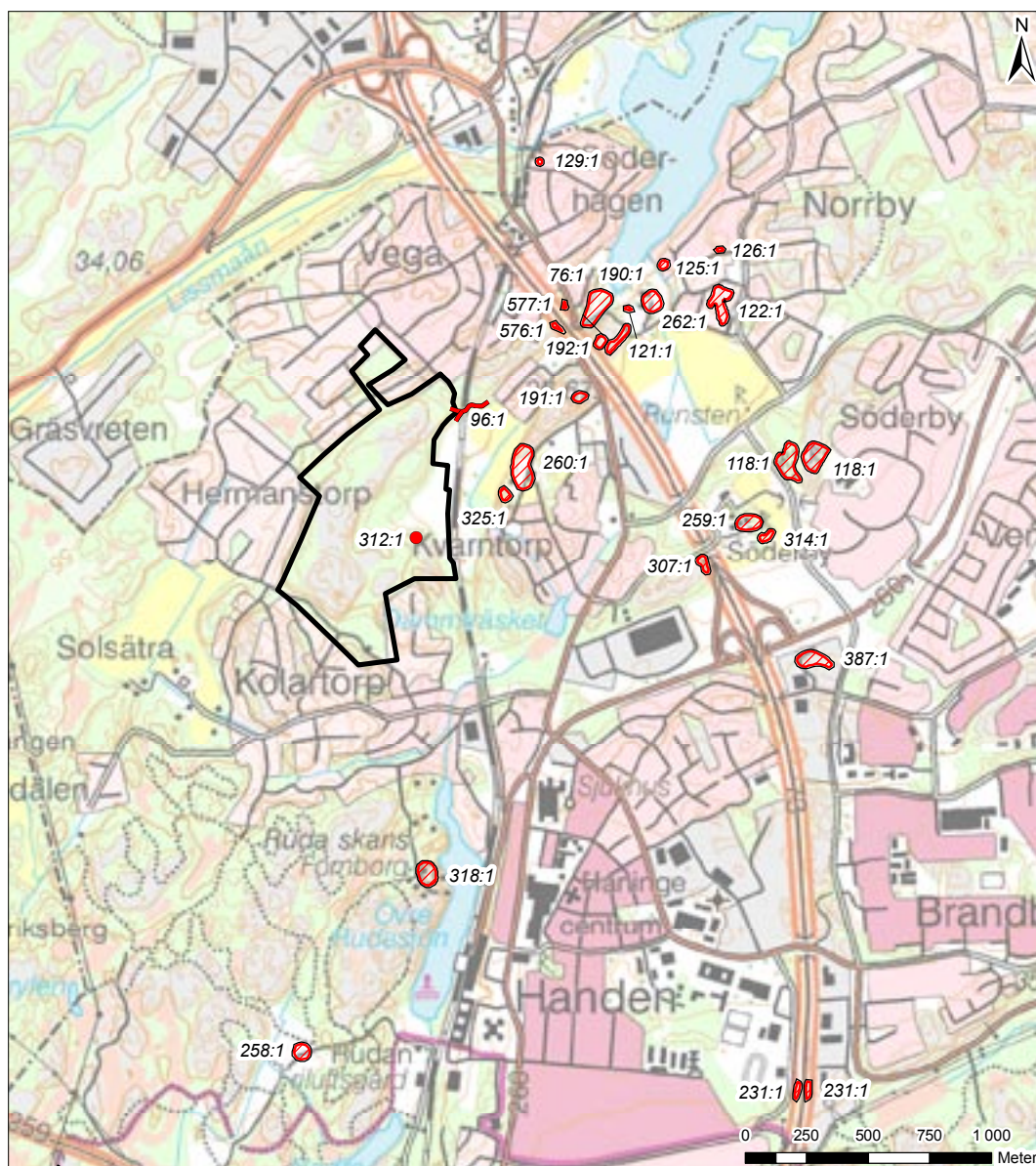

Fig. 2 Utredningsområdet på Terrängkartans blad 101 SO med fornlämningar i närområdet markerade. Skala 1:30 000.

Under den föregående tidsperioden, bronsåldern, har det för rapporten aktuella området troligtvis varit obebyggt. Inga stora rösen, skärvtenshögar, skålgropar eller andra typiska lämningar från denna period står att finna. Bronsålderslämningarna i kommunen som helhet är koncentrerade till den gamla centralbygden runt Österhaninge och Västerhaninge kyrkor och ut mot havsbandet. Denna trakt har då karaktäriserats av inlandsfjärdar till följd av att vattennivån stod ca 15 m högre än idag (Wikell 1989).

Ännu längre tillbaka i tiden, under stenåldern, stod kustlinjen ytterligare ett antal meter högre upp. Delar av det aktuella utredningsområdet har under den äldsta perioden (mesolitikum) stått under vatten och höjddpartierna har därmed utgjort öar och halvöar i ett skärgårdslandskap. (fig. 3.) Lämningar från mesolitikum påträffas i regionen oftast på platser intill forna stränder och med skyddat läge. I utredningsområdets närhet är det tomt på stenålderslämningar, med undantag av en fyndplats för slagen kvarts på den östra sidan av Övre Rudasjön, ca 1 km från utredningsområdet. I andra delar av Haninge kommun finns dock rikligt med stenålderslämningar. Så har exempelvis ett flertal mesolitiska boplatser varit föremål för arkeologiska undersökningar i Jordbro, ca 3,4 km S om utredningsområdet (jmf Ahlbeck et al. 2007).

Efter genomgång av arkivmaterial i ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet) och Historiska museets lösfyndsregister kunde det konstateras att ett lösfynd gjorts i utredningsområdets närhet och kanske t.o.m. inom detsamma. Det rör sig om ett hängkors i silver daterat till 1600-talet och av ryskt ursprung. Smycket påträffades under 1950-talet ”i skogen vid Hermanstorp”. Eftersom torpet legat strax utanför utredningsområdet och delar av den aktuella ytan tillhört detsamma, är det möjligt att korset hittats inom utredningsområdets gränser.

Det aktuella området har i historisk tid varit utmark som legat under Täckeråker by och Söderby säteri. Säteridelarna har i sin tur tillhört två torp, Hermanstorp och Kolartorp. Utmarks karaktären gör att stora delar av ytan ej finns representerad på äldre kartor. Den yta som legat under byn Täckeråker finns dock med i kartmaterialet. På den äldsta kartan över Täckeråker från år 1638 (LMS A127-57:C6:2-3) är en yta i utredningsområdets östra del utritad som ängsmark. Hela området är med först på kartor från 1900-talet (se fig. 4). Samma yta som på 1600-talskartan, samt ett låglänt område i söder, är markerade som odlingsmark. Resten är utmark. Täckeråker by har utgjorts av 2-3 gårdar (antalet varierar under århundradena) som varit belägna ca 0,3-1 km öst och nordöst om det för rapporten aktuella området. Söderby säteri ligger ca 1,2 km rakt österut. Kolartorp ligger numera inne i ett bostadsområde strax söder om ytan och Hermanstorp på samma sätt strax väster om (Hall et al. 1990). Båda torpnamnen bedöms vara av en yngre typ och inget av dem har medeltida skriftliga belägg (Nyström 1990).

Fig. 3 Urgröpt berg vid forntida strandlinje, numera högt upp i terrängen.

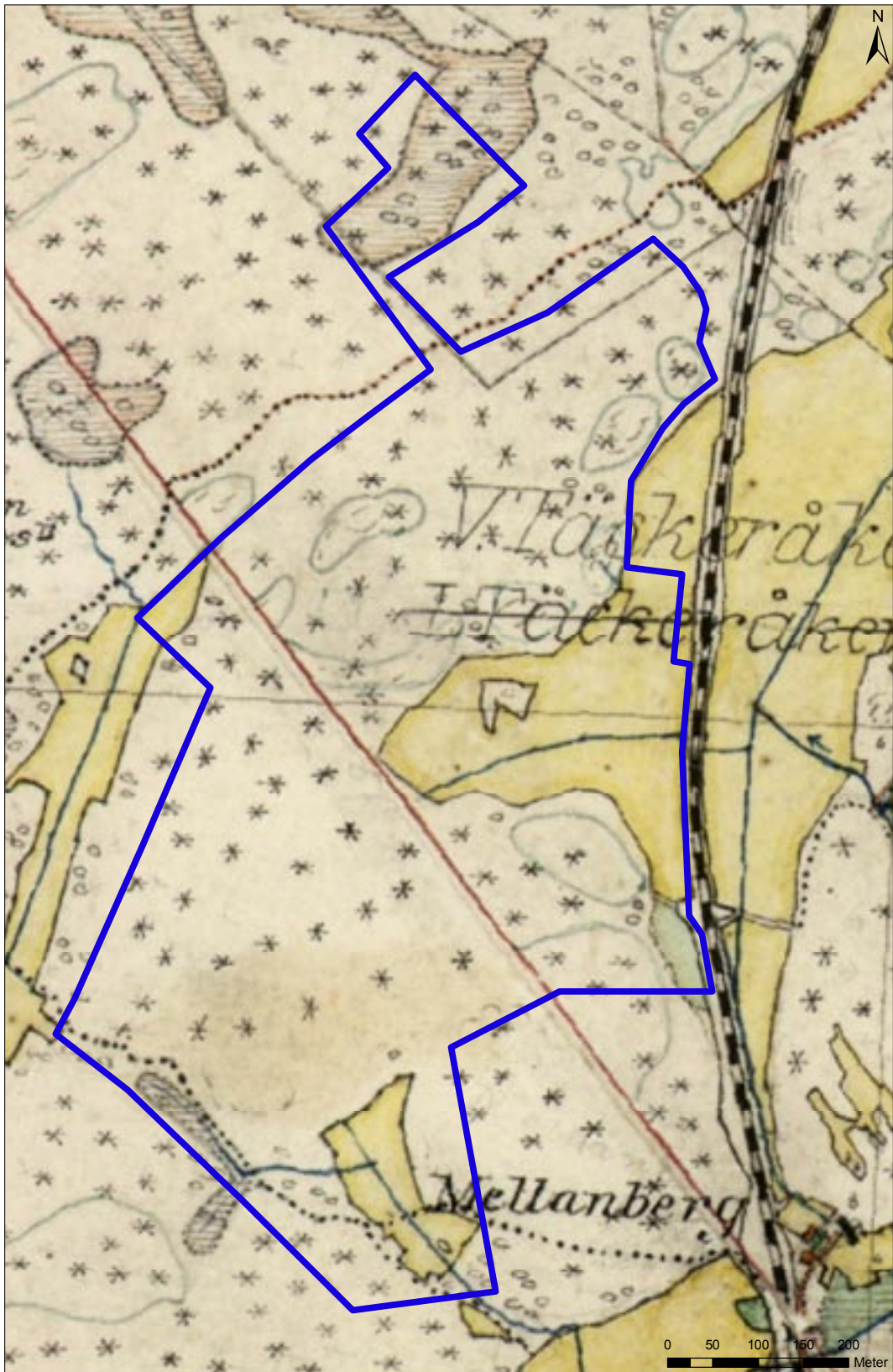

Fig. 4 Utredningsområdet markerat på Häradskartan från 1901-06. Skala 1:7 000.

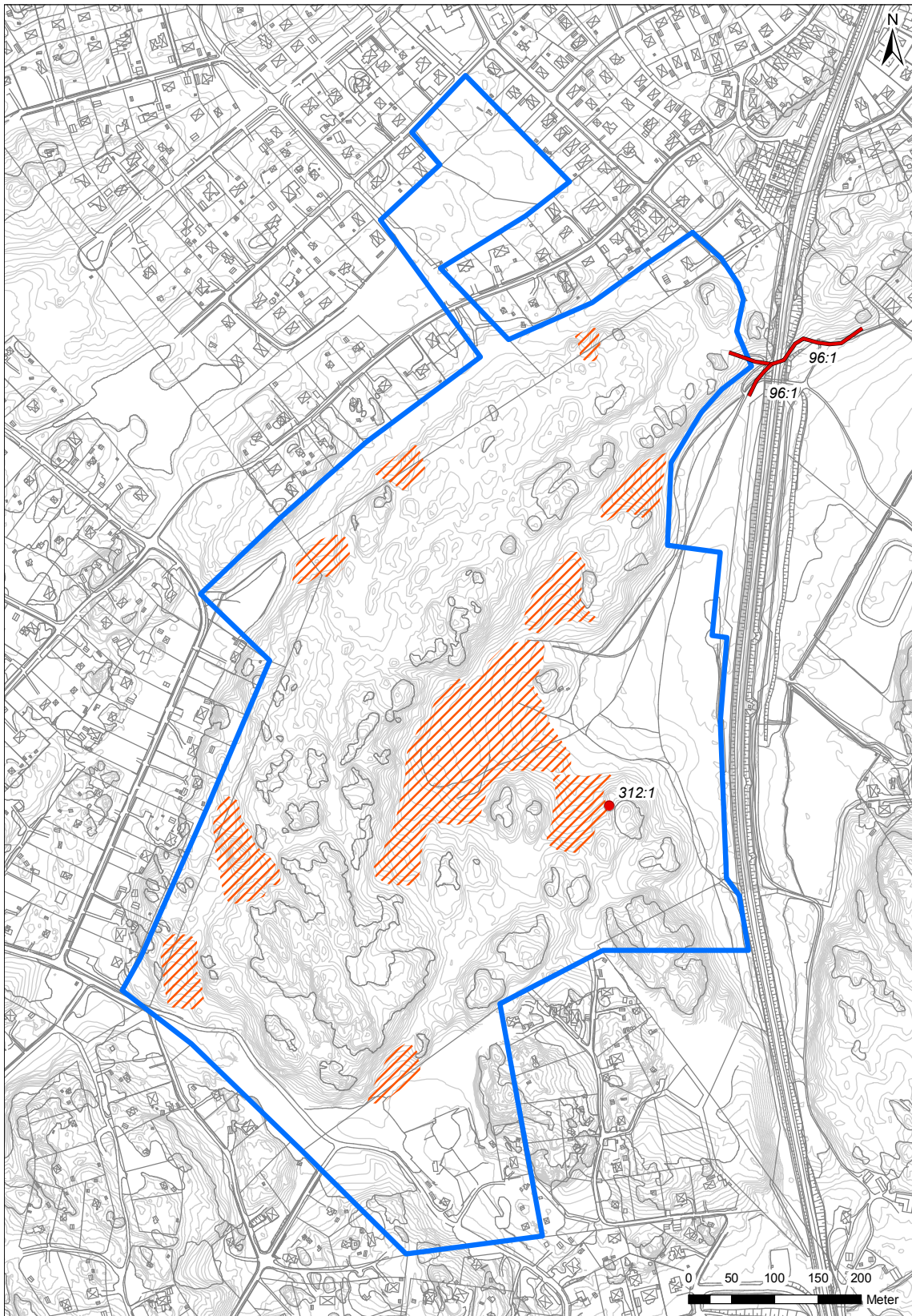

Fig. 5 Plan över utredningsområdet med FMIS-registreringar samt de särskilt utredda ytorna markerade.
Skala 1:7 000.

Genomförande

Utredningen har innefattat följande arbetsmoment:

- Kart- och arkivstudier
- Fältrekognoscering inklusive jordsondning
- Arkeologisk analys
- Redovisning av resultatet i text, fotografier och kartor i föreliggande rapport.

Arbetet inleddes med en genomgång av relevant arkiv- och kartmaterial. Syftet med denna inledande genomgång var att ta reda på hur området använts under förhistorisk och historisk tid och att därigenom framställa ett underlag för det därpå följande fältarbetet. Arkiv som kontrollerades var Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS), Historiska museets databas över lösfunda föremål, liksom arkivmaterial vid Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA). Detta arbete omfattar bl.a. en genomgång av förekomsten av lösfynd, tidigare bebyggelse, äldre uppteckningar angående området, hur jorden brukats genom århundradena, äldre arkeologiska rapporter och uppteckningar. Härigenom kan man ringa in områden som är av större intresse och som kan indikera förhistoriska boplatsslägen etc. Vid fältinventeringen genomfördes dock hela den berörda ytan, även om extra stor vikt lades vid de områden som ringats in vid kart- och arkivstudierna. För att kontrollera markens beskaffenhet och upptäcka eventuella kulturlager etc. gjordes provstick med en jordsond. Vid inmätning användes GPS. Fältrekognosceringen utfördes under en och en halv dag av två arkeologer från Arkeologikonsult.

Utredningsresultat

Utifrån den inledande kartanalysen konstaterades att framför allt lägen längs höjdsträckningens östra sida torde ha varit attraktiva för stenåldersbosättning. En nordsydlig havsvik har under delar av mesolitikum och neolitikum gått invid denna höjdsträckning. Brons- och järnåldersbosättningar bedömdes vara mindre sannolika. Vid fältinventeringen avsåg man hela området, men särskild uppmärksamhet riktades mot de vid kartanalysen inringade ytorna samt höjdlägen som kunde tänkas hysa rösen eller dylika lämningar.

Resultatet av fältinventeringen redovisas i det följande. I utredningsområdet påträffades inga okända fornlämningar. På de ytor som bedömdes kunna vara intressanta för bosättning (se fig. 5) kontrollerades markens beskaffenhet med en jordsond (ca 4-6 stick per delyta). Inventeringen av området visade att marken på samtliga ställen var lerig, ibland med någon liten silt- eller sandinblandning. Flera av de ytor som vid en första anblick syntes vara intressanta var dessutom relativt våta och hade karaktären av avrinningsområden för de högre belägna partierna. P.g.a. dessa förhållanden bedömdes de inringade ytorna ej ha potential att hysa boplatsslämningar. Den i FMIS registrerade tresidiga naturbildningen (Raä 312:1) samt vägbanken (Raä 96:1) kunde identifieras. Det ansågs inte finnas någon anledning att ändra bedömningen av den tresidiga formationen (se fig. 6).

Fig. 6 Tresidig naturbildning (Österhaninge 312:1). Foto taget mot N.

Sammanfattande utvärdering

Utredningen visar att området ej är av antikvariskt intresse och sannolikt har haft karaktären av utmark under stora delar av förhistorien. Frånvaron av synliga fornlämningar, den leriga jordmånen, många mycket branta partier samt stora vattenansamlade ytor har gjort stora delar av utredningsområdet oattraktivt. Endast den lägre belägna och flacka ytan i öst, närmast järnvägen, har utnyttjats för odling, men den torde ej ha varit särskilt lämplig för bosättning. Den i FMIS registrerade tresidiga naturbildningen (Raä 312:1) bedöms vara just en naturbildning och bör avskrivas. Arkeologikonsult rekommenderar inte någon fortsatt utredning av området.

Beslut om eventuella antikvariska åtgärder fattas av Länsstyrelsen i Stockholms län.

Referenser

Litteratur

- Ahlbeck, M., Gill, A., Isaksson, M. & Papmehl Dufay, L. 2007. Jordbromalm 4:2. Arkeologisk förundersökning av stenåldersboplatsen RAÄ 233, Österhaninge sn, Södermanland. Rapporter från Arkeologikonsult 2007:2132. Upplands Väsby.
- Granath Zillén, G. 1992. *Nynäsbanan, Västerhaninge-Älvsjö, Stockholms län, Södermanland. Arkeologisk utredning etapp 2*. Stockholm,
- Hall, H., Hall, G., Borgström, B., Carlberg, B. & Nygren, U. 1990. Torp, backstugor mm i Österhaninge socken, Sotholms härad uti Stockholms län. I: Haninge hembygdsgilles skriftserie nr 24. Haninge.
- Nyström, S. 1990. *Ortnamn i Haninge*. Haninge.
- Wikell, R. 1989. Bronsåldern. Bygdens etablering. I: Haninges historia. Haninge.

Kartor

- Terrängkartans blad 10I SO
Häradskartan från 1901-06

Arkiv

- Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)
Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister (FMIS)
Lösfyndsregistret, Statens historiska museum (SHM)

Tekniska och administrativa uppgifter

Arkeologikonsults projektnummer:	2008:2193
Uppdragsgivare:	Togo Danielsson Byggnads AB
Fastigheter:	Kolartorp 1:186, 1:8, 7:1; Täckeråker 1:10, 2:12, 2:62; Hermanstorp 1:1, 2:1
Socken:	Österhaninge
Kommun:	Haninge
Landskap:	Södermanland
Län:	Stockholms län
Typ av undersökning:	Frivillig arkeologisk utredning etapp 1
Utförandetid:	5-6 mars 2008
Projektledare och rapportansvarig:	Cecilia Lindblom
Inventering:	Cecilia Lindblom & Alexander Gill
Bildbehandling, layout:	Toralf Fors
Kartor:	Medea Huuva

